

УДК 165.0 (141.2)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.3>

ФІЛОСОФІЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ ЯК ПРЕДМЕТ РЕФЛЕКСІЇ

Ніна Білокопитова

*Томер Анкара університет,
Османага махаллесі, Вішне сокак 13, Кадикьой, Стамбул, Туреччина*

Карім Ель Гуессаб

*Запорізький національний університет,
кафедра соціальної філософії та управління,
вул. Жуковського, 66, 69600, м. Запоріжжя, Україна*

У статті аналізується вплив філософії міжкультурного діалогу на розвиток компаративістики, міжкультурної філософії, нейронаук. **Метою** статті є філософське осмислення явища «міжкультурний діалог» та розуміння його форм, атрибутів та модусів, а також загальне переосмислення концепту «діалогічна традиція», яка найбільш яскраво представлена в багатьох національних культурах і в різних філософських течіях. **Методологія** дослідження базується на узагальненні теоретичного знання, використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, філософської рефлексії. За допомогою соціально-філософського інструментарію класифіковано теоретичні поняття з тематики дослідження. **Наукова новизна** полягає у презентації авторського визначення поняття «міжкультурний діалог» та переосмислення впливу філософської традиції сходу на сучасне філософське знання. **Висновки.** Визначено, що «міжкультурний діалог» – це інструмент соціальної комунікації людини з метою взаємодії, в результаті чого утворюються інноваційні соціокультурні універсалії, тобто діалог культур – це суб'єкт-об'єктні відносини з обміну універсаліями. Він трансформує культурні патерни – моделі соціальної дії і форми соціальної організації, типи світогляду, свідомості і системи цінностей. Діалог культур сприяє становленню нових форм культуротворення і способів життя. Це принципово відрізняє його від простих форм співпраці, які не передбачають суттєве перетворення кожної зі сторін – економіки, політики тощо.

Можна вважати, що філософія міжкультурного діалогу сприяла появі і розвитку компаративістики, що, у свою чергу, стало підґрунтям «міжкультурної філософії», а вже від «міжкультурної філософії», яка є багатою смислами і цілями рефлексією, до «філософії нейронаук», що допоможе виявити нові перспективи розуміння самої філософії, її форм і тенденцій, відкрити адекватну теорію свідомості та у перспективі створити нейротехнології «читання мозку».

Ключові слова: діалог, міжкультурний діалог, міжкультурна філософія, теорія свідомості, нейронаука, нейротехнологія «читання мозку».

У сучасному світі спостерігається тенденція послаблення домінування західноєвропейської культури в цілому та філософської раціональної картини світу в західноєвропейському трактуванні зокрема. У зв'язку з цим виникає необхідність звернутися до філософії міжкультурного діалогу та її розуміння. Соціальна філософія, спираючись на власний науково-прогностичний потенціал, прагне виявити нові світоглядні орієнтири шляхом когнітивного аналізу універсалій соціальної культури.

Сьогодні це стає актуальним, тому що діалог у сфері гуманітарного знання розкриває кордони спілкування між народами, культурами, показує необхідність кращого пізнання власної національної культури, усвідомлення і розуміння самоідентифікації.

Вивченням і аналізом специфіки діалогу, діалогового мислення в історії філософії займалися представники різних шкіл і напрямів, наприклад, М. Гайдеггер, Л. Гумільов, Е. Гуссерль, К. Леві-Строс розглядали діалог в системі діалогу культур.

Один з найцікавіших і загадкових мислителів ХХ століття – Мартін (Мордехай) Бубер (1878-1965), відомий своєю оригінальною версією релігійного екзистенціалізму, або «діалогічною онтологією». У своїй книзі «Я і Ти» він порушував питання діалогу людини і Бога, людини і людини, виділяв роль мови, за допомогою якої здійснюється діалог. Основним концептом філософії Бубера є *діалог*, місце перетину всіх ліній перспективи – всіх класичних тем філософії ХХ століття.

Діалогічна традиція найбільш яскраво представлена в багатьох національних культурах і в різних філософських течіях. Культурою давнього Сходу створювалось і розвивалось вчення про позасловесне спілкування, «мовчазний діалог», де важливою була не передача інформації, а відтворення стану духу. Необхідний для існування будь-якої релігії містичний досвід спілкування з Богом стає основою вчень про діалог, який вищий за промову, також і на Заході. Вся Біблейська історія – це прислухання до промови пророків і прагнення почути голос Бога, тобто історія діалогу Ізраїлю з Богом, який протікає поза слуханням промови, поза почутою мовою або зримим письмом. Давньогрецька культура значно відрізнялась від давньоєврейської: в античному світі споглядання переважало над вислуховуванням. Платон, творець «Діалогів», поклав початок традиції «споглядання ейдосів». Для давньогрецької філософської традиції пізнання означало покладення кінця хаосу, організування космосу. Середньовічній теоцентричній філософській традиції було притаманне розуміння всього світу і кожного предмета як причетності до Бога. Предмети та людина сприймаються у нікчемності їхнього власного буття і всемогутності цієї «причетності», яке стало «співучастю», але насправді діалогічністю. Створення сучасних філософських систем було спрямоване на єдність визначення та одиничність поняття, що суперечило діалогічному мисленню.

Але розвиток ідей Ф. Шеллінга, Ф. Шлейєрмахера та інших щодо злиття філософії з літературою, поезією з появою теорій фрагментарного філософування стали підґрунтям сучасних вчень про діалог. Інтуїтивне передчуття сучасного діалогічного філософування пронизує теорії багатьох антигегелянців минулого століття, у тому числі і Л. Фейєрбаха, який прагнув до створення матеріалістичної антропології як теорії спілкування між «Я – Ти», С. Кьєркегора, який відтворив теологічний діалогізм та Ф. Ніцше, який відобразив у своїх працях діалогічну драму пізнання. Щодо філософії М. Бубера, то унікальність її полягає у тому, що Бубер належав водночас до двох філософських і культурних традицій – європейської і юдаїстської.

Ну думку Бубера, філософія – не та наука, що відкриває підстави буття та установлює останні критерії істини, а та, яка визволяє людей від стереотипів мислення та ілюзій, яка допомога чіткіше побачити істину власного досвіду. Філософи, за Бубером, повинні стати «показником» до зміни ментальної парадигми. Він не раз зазначав: «Я не маю вчення, я маю лише діалог» [19, с. 693].

Схожі ідеї спостерігаємо у М. Бахтіна, який зазначав, що зіткнення з будь-яким предметом культури стає запитуванням і бесідою, тобто діалогом. Діалог, з точки зору М. Бахтіна, – це спосіб взаємодії свідомостей. На його думку, не може існувати «смысла в собі», він існує тільки для іншого смислу, тобто існує тільки разом з ним. Аналогічні думки спостерігаємо у Жан-Люка Нансі – французького автора теорії спільноти як буття-разом (*être-en-commun*). Він зазначав, що не буває окремого буття, буває «спів-буття» разом.

Тематиці принципів діалогічного мислення у вітчизняній філософії присвячені праці Н.І. Гринчишина [4], О.П. Котовської [8], Л.В. Озадовської [9] та інших.

Слід розрізняти поняття «міжкультурний діалог» та «міжкультурна філософія». Перше виступатиме як соціокультурна категорія, або соціальний феномен, а друге – як напрям, орієнтація філософування, що базується на толерантному плюралізмі.

Соціальний феномен «міжкультурний діалог» – це більш конкретне та практичне явище, це процес, який має втілення у соціальному бутті. Підтвердженням цього можуть служити декларації, наведемо деякі з них:

«Декларація про міжкультурний діалог і попередження конфліктів», ухвалена на Конференції європейських міністрів культури, Опатія / Хорватія, жовтень 2003 року.

«Декларація Фаро про стратегію Ради Європи з розвитку міжкультурного діалогу», ухвалена на Конференції європейських міністрів культури, Фаро / Португалія, жовтень 2005 року.

Неформальна регіональна конференція міністрів культури на тему «Просування міжкультурного діалогу і Білої книги Ради Європи», Белград, листопад 2007 року, тощо. Більш детальний список наданий на офіційному сайті Міністерства культури України у Білій книзі Ради Європи з міжкультурного діалогу [11].

За М. Каганом, діалог – це універсальний, всеохоплюючий спосіб існування культури і людини в культурі [7].

Вплив однієї культури на іншу реалізується тільки в тому разі, якщо існують необхідні умови для такого впливу. Діалог двох культур можливий лише за умов певного зближення їхніх культурних кодів, наявності або виникнення загальної ментальності. Діалог культур – це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до них, подолання стереотипів, синтез самобутнього й інонаціонального, що зумовлює взаємозбагачення і долучення до світового культурного контексту. У діалозі культур важливо сприймати загальнолюдські цінності взаємодіючих культур. Одним з головних об'єктивних протиріч, властивих культурам усіх народів світу, є протиріччя між розвитком національних культур та їх зближенням. Тому необхідність діалогу культур – умова самозбереження людства, а формування духовної єдності – результат діалогу сучасних культур [14, с. 84].

За М. Бахтіним, діалог – справа не самих культур, а носіїв культур, конкретних особистостей, можливо, груп. Взаємодія цінностей, норм, смислів, їх взаємозбагачення.

До початку ХХ століття у світовій філософській думці домінував європоцентризм, за виразом німецького класика Гегеля, щодо східної філософії. Він писав, що східну філософію можна вважати за передуючу філософію, але історію філософії починаємо з грецької філософії: на його думку, міра та ясність починається саме з неї [16, с. 98].

Позиція Гегеля щодо філософських традицій сходу як далеких від «справжньої філософії» постулювалась у всіх університетських підручниках з історії філософії [13, с. 3].

Але найбільш руйнуюче ставлення до ісламської філософії знаходимо у І. Гольдциера, угорського сходознавця єврейського походження, який писав, що «повна відсутність критичної здатності з самого початку наклала на арабську філософію штамп екетизму, який має відбиток у всіх напрямках, в яких йшов розвиток цієї філософії» [3, с. 88].

Появі концепту «міжкультурна філософія» передувала філософська компаративістика, тож шлях до розуміння міжкультурної філософії проклали компаративні дослідження філософів-сходознавців: Н. Єфремової, Т. Ібрагіма, Н. Кірабаєва, В. Лисенко, А. Смирнова, В. Шохіна та багатьох інших.

Термін «міжкультурна філософія» в якості загального позначення нової універсальної культури як нової течії був запропонований німецькими та австрійськими авторами Ф.М. Віммером, Р.А. Маллом, Г. Паулем, Р. Форне-Бетанкурором, Е. Холенстайном, Х. Кіммерле, Х. Хульсманом, К. Бікманн. Поступово до цього напрямку приєдналися прихильники з різних частин світу: це С. Гіртц, Р. Паніккар, Р. Шведер, Дж. С. Брунер та інші.

Р. Форнет-Бетанкур (Raul Fornet-Betancourt) розглядає теоретичні основи вкладу філософії в міжкультурний діалог у конфліктному світі. На його думку, діалог – НЕ інструментальний «об'єкт» дослідження, а конститутивна частина людської реальності, первинна субстанція, з якою людські істоти розвивають свою людяність, бо «ми як людські істоти виникаємо з діалогів і само-реалізуємося за допомогою діалогів» [17, с. 45]. При цьому автор зазначає амбівалентність людської діалогічності, яка породжується екзистенційними протиріччями особистості і протиріччями суспільства. Філософія покликана обґрунтовувати шлях діалогу як розумної альтернативи, яка веде до гуманізації життєвого світу [17, с. 50]. Серед наявних проєктів трансформації філософії Форне-Бетанкур розвиває ідею «міжкультурної філософії». Така філософія, вкорінена в культурі, допоможе виявити нові перспективи розуміння самої філософії, форми і тенденції її артикулювання.

«Нова епоха» може настати не тільки для історії філософії, але і для філософування як такого. Це може статися, якщо філософія стане міжкультурною. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі зазвичай йдеться про міжнародну комунікацію. Разом з Ю. Габермасом – найбільш яскравим автором цього проєкту – послідовники останнього, прихильники західних принципів раціональності, західного типу філософування. Комунікація такого роду виявляється європоцентристською, вона не в змозі забезпечити справжній міжкультурний діалог, оскільки не сприймає серйозно інші культури. Міжкультурна філософія передбачає принципову трансформацію виходячи з визнання того, що західний тип філософування не є єдиним, що поряд із ним є інші, не менш цінні. *Це надзвичайно багата смислами і цілями рефлексія*, яка не обмежена рамками національних або цивілізаційних кордонів. Вона націлена на досягнення і рішення, окрім суто філософських, найважливіших глобальних проблем за допомогою діалогу як засобу зняття напруженості, досягнення взаєморозуміння і взаємоповаги, знаходження нових способів сучасного рішення загальнозначущих проблем [13, с. 14-15].

Р.А. Малл один із перших розкрив зміст міжкультурної філософії як нової концепції. Автор зазначав, що філософія стає міжкультурною у тому разі, якщо вона утримується від абсолютизації власної позиції, тобто від ствердження єдиної можливої відповіді на філософське питання [18].

Виникає ідея діалогу культур як форми міжкультурної комунікації, що формує інноваційні культурні універсалії, які необхідні для культурної динаміки. Виділяють: рівні діалогу культур (особистісний, етнічний, міжнаціональний, цивілізаційний); структурні форми і принципи взаємодії культур (добровільні, примусові, мирні); стадії і етапи (модернізація, реанімація, культурний конфлікт, культурний симбіоз). Але завжди є культура-донор і культура-реципієнт [2].

Порівнюючи ісламську філософську традицію з традицією Заходу слід зазначити, що не тільки філософи-сходознавці, а й носії культури радикально відрізняються у своїх поглядах щодо того, що саме становить специфіку ісламської філософії або науки. Але більшість із них згодні з тим, що розквіт ісламської науки і філософського знання, зокрема, мав місце у IX-XIII століттях, та пов'язано це було з працями видатних східних перипатетиків.

Також в іранських наукових колах є думка, що дійсно типова ісламська філософія була розроблена після Аверроеса. А творчої кульмінації зазнала ісламська філософія за часів династії Сефевидів у Ірані. Це був особливий тип філософії, що виник у шиїтів Ірану і відомий як *хикмет*, тобто «мудрість». Основу цього вчення становило поєднання раціонального мислення та гностичної інтуїції (містичного досвіду). «Хикмет» був наділений логічною структурою та виходив за межі переконань Ібн Арабі та Сухраварді, тим самим демонстрував повернення до Авіцени та першого етапу розвитку ісламської філософії [15, с. 319-326].

Важливою постаттю другого етапу ісламської філософії був Мулла Садра (Садр ад-Дін Мухаммад ібн Ібрагім аш-Шіразі 1571/2–1637), який синтезував ідеї неоплатоників, перипатетиків, суфіїв і мусульманських теологів (калам, ішракізм). Мулла Садра був найбільш значущим і впливовим філософом в ісламському світі за останні чотири століття [12].

Нині значущим результатом розвитку діалогу культур можна вважати зростання розуміння необхідності розширення горизонтів філософії і науки.

Відомо, що протягом історії західної думки поняття «філософія» ніколи не було однозначним, в нього вкладались смисли залежно від характеру епохи, специфіки наукових інтересів філософа та його суб'єктивних особливостей, але прийнято вважати виправданим *узагальнене визначення філософії як раціональної, методичної та систематичної рефлексії*. При такій дефініції поняття «філософія» припустимим буде твердження про те, що філософія бере початок від давніх греків та знайти її на Сході неможливо. Але слід мати на увазі, що на Сході має місце прихильність до розширення в етимологічному сенсі поняття «філософія», де є припустимим поряд із «раціональним» визнання більшої авторитетності інших «чуттєвих» джерел пізнання.

Звісно, що діапазон східних традицій пізнання досить великий, проте через стійкі упередження людини західної культури залишається незатребуваним у розв'язанні сучасних наукових проблем. Але не все так безнадійно.

Як зазначав Далай-лама, сьогодні наука в цілому і нейронаука зокрема все більше цікавиться питаннями роботи *свідомості*, якими раніше майже не займалася [5, с. 16].

Фундаментальна *теорія свідомості* не може бути творена виходячи з одного будь-якого джерела емпіричного досвіду – самоспостережень або психологічних досліджень, чи то нейронаукових досліджень. *Адекватна теорія свідомості* може бути створена лише на охопленні всіх трьох джерел <...> це означатиме, що основи теорії, які сформульовані на значеннях нейронауки, можуть бути перевірені не тільки об'єктивним, а й суб'єктивним досвідом, нашими власними спостереженнями. Так як і за буддистською наукою, шукана теорія свідомості має будуватися на синтезі як суб'єктивних так і об'єктивних даних, тобто ствердження не можуть бути збудовані тільки на спогляданні [1, с. 23].

Справді, за останні десятиліття нейронаука досягла значних результатів ц дослідженнях свідомості. Вони пов'язані, зокрема, з відкриттям і вивченням дзеркальних нейронів, з використанням методів візуалізації мозкових процесів і відведення сигналів від окремих нейронів, з успішним розвитком напряму, іменованого «читання мозку» (Brain-Reading), з визначенням чітких нейродинамічних корелятив багатьох психічних явищ, які слугують створенню нейротехнологій для медицини та інших практичних цілей. Нейронаукові розробки проблеми свідомості мають міждисциплінарний характер.

Якщо подивитися сьогодні на панораму нейронаук, то перед нами відкриється грандіозна картина, що включає в себе і природні науки (нейроматематика, нейробіологія, нейрофізіологія, нейромедичина й ін.), і технічні (нейрокібернетика, нейрокомп'ютеринг, квантові обчислення тощо), і гуманітарні (нейроекономіка, нейромаркетинг, нейроменеджмент і навіть нейродержавне управління [10, с. 93], але найважливіша роль належить, звичайно, тим дисциплінам психологічного, феноменологічного та гуманітарного плану, які описують свідомість, її змістовні динамічні форми, ціннісно-сміслові і діяльно-вольові структури [6, с. 101].

Соціально-філософська специфіка дослідження дозволяє визначити *«міжкультурний діалог» як інструмент соціальної комунікації людини з метою взаємодії, в результаті чого утворюються інноваційні соціокультурні універсалії, тобто діалог культур – це суб'єкт-об'єктні відносини з обміну універсаліями*. Він трансформує культурні патерни – моделі соціальної дії і форми соціальної організації, типи світогляду, свідомості і системи

цінностей. Діалог культур сприяє становленню нових форм культуротворення і способів життя. Це принципово відрізняє його від простих форм співпраці, які не передбачають суттєве перетворення кожної зі сторін – економіки, політики тощо.

Можна вважати, що філософія міжкультурного діалогу сприяла появі і розвитку компаративістики, що, у свою чергу, стало підґрунтям «міжкультурної філософії», а вже від «міжкультурної філософії», яка є багатою смислами і цілями рефлексією, до «філософії нейронаук», що допоможе виявити нові перспективи розуміння самої філософії, її форм і тенденцій, відкрити адекватну теорію свідомості та у перспективі створити нейротехнології «читання мозку».

Список використаної літератури

1. Анохин К.В. Перспективы современной цивилизации. Стратегия философского осмысления. Мироздание: Познание. Сознание. Осознание, *Философские науки*. 2018. № 3. С. 23.
2. Волобуева Л. Межкультурная философия: диалог или полилог? *Автомобиль. Дорога. Инфраструктура*: электронный научный журнал. 2020. № 2(24). URL: https://www.adi-madi.ru/madi/article/view/898/pdf_524 (дата звернення: 12.06.2021).
3. Гольдциер И. Философия ислама. *Общая история философии* / под ред. А. Введенского, Е. Радлова : в 2-х т. Т. I. Санкт-Петербург: Общественная мысль, 1910. С. 88.
4. Гринчишин Н. І. Принцип діалогу як світоглядна парадигма морально-ціннісних орієнтацій та самовдосконалення людини. *Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. Івано-Франківськ, 2007. С. 162-164.
5. Далай-лама. *Больше, чем религия. Этика для всего мира*. Москва: Фонд «Сохраним Тибет», 2016. 224 с.
6. Дубровский Д.И. Перспективы нейронаучных подходов к проблеме сознания (в связи с нарастанием глобального кризиса земной цивилизации) *Философские науки*. 2018. № 3. С. 99-109.
7. Каган М.С. Философия культуры. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1996. 416 с.
8. Котовська О. П. Діалог як метод пошуку істини в українській філософській традиції : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.05. Львів, 2008. 20 с.
9. Озодовська Л. В. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2007. 164 с.
10. Петрунин Ю.Ю. Как возможна нейрофилософия? *Актуальные вопросы нейрофилософии. Ежегодник. 2015*: материалы международного междисциплинарного семинара «Нейрофилософия» / ред.: Алексеев А.Ю., Дубровский Д.И., Кузнецов В.Г. Москва: Интелл, 2016. 284 с.
11. Публікація української версії білої книги ради Європи з міжкультурного діалогу, 06.05.2010, URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244962252 (дата звернення: 12.06.2021).
12. Сохраби-Фарр, Мухаммад Таги. Разум и любовь. Очерк жизни и идей Муллы Садры Ширази. Москва: Дизайн, 2010. 128 с. URL: <https://books.google.ru/books?printsec=frontcover&id=T8n9qrZaEYsC#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 12.06.2021).
13. Степанянц М.Т. Межкультурная философия: истоки, методология, проблематика, перспективы. Москва: Наука. Восточная литература, 2020. С. 183. URL: https://www.rfbr.ru/rffi/ru/books/o_2120538#3 (дата звернення: 12.06.2021).
14. Шуляков І.М. Міжкультурний діалог як процес. *Культура України*. 2015. Випуск 49. С. 75-85. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura49/09.pdf (дата звернення: 12.06.2021).

15. Ayatollahy H. The Possibility, Meaning and Importance of Comparison between Islamic and Western Philosophies. *Philosophy and Sciences of Cultures of East and West*. 2014. P. 319-326.
16. Halbfass W. *India and Europe. An Essay in Understanding*. Albany: State University of New York Press, 1988. P. 97-98.
17. *Intercultural Dialogue: In Search of Harmony in Diversity* / ed. by E. Demenchonok. Cambridge: Cambridge Scholars Publ., 2014. 402 p.
18. Mall R.A. *Intercultural Philosophy: A Conceptual Clarification // Confluence. Online Journal of World Philosophies*. Verlag Karl Alber. 2014. Vol. 1. URL: https://www.academia.edu/9223767/Ground_Being_and_Evil_From_Conspiration_to_Dialectics_of_Love (дата звернення: 12.06.2021).
19. *The Philosophy of Martin Buber*. La Salle, Ill.: Open Court, 1967. P. 693.

PHILOSOPHY OF INTERCULTURAL DIALOGUE AS A SUBJECT OF REFLECTION

Nina Bilokopytova

*Tömer Ankara Üniversitesi,
Osmanağa Mahallesi, Vişne Sokak 13, Kadıköy, İstanbul, Türkiye*

Karim El Guessab

*Zaporizhzhia National University,
Social Philosophy and Public Administration Department
Zhukovsky str., 66, 69600, Zaporizhzhia, Ukraine*

The article analyzes the influence of the philosophy of intercultural dialogue on the development of comparative studies, intercultural philosophy, neuroscience. **The aim of the article** is a philosophical understanding of the phenomenon of «intercultural dialogue» and an understanding of its forms, attributes and modes. The concept of «dialogical tradition», which is most vividly represented in many national cultures and in various philosophical currents, has also been rethought. The research **methodology** is based on the generalization of theoretical knowledge. General scientific methods of analysis and synthesis, philosophical reflection are used. With the help of socio-philosophical tools, theoretical concepts on the subject of research are classified.

The scientific novelty is a presentation of the author's definition of «intercultural dialogue» and a rethinking of the influence of the philosophical tradition of the East on modern philosophical knowledge. **Conclusions.** It is determined that «intercultural dialogue» is a tool of human social communication for the purpose of interaction, resulting in the formation of innovative socio-cultural universals. Or more precisely, the dialogue of cultures is a subject-object relationship for the exchange of universals. Dialogue transforms cultural patterns – models of social action and forms of social organization, types of worldview, consciousness and value systems. The dialogue of cultures promotes the formation of new forms of cultural creation and ways of life. This fundamentally distinguishes it from simple forms of cooperation, which do not involve a significant transformation of each party – the economy, politics and so on.

We can assume that the philosophy of intercultural dialogue contributed to the emergence and development of comparative studies, which, in turn, became the basis of «intercultural philosophy». And from «intercultural philosophy», which is rich in meanings and goals of reflection, to «philosophy of neuroscience», which will help identify new perspectives on understanding philosophy itself, its forms and trends, open an adequate theory of consciousness and in the future create neurotechnologies «Brain-Reading».

Key words: dialogue, intercultural dialogue, intercultural philosophy, theory of consciousness, neuroscience, neurotechnology «Brain-Reading».